

Ud af ængsteligheden og ind i analysen

Vincent F. Hendricks & Mads Vestergaard, 2017

Fake News

Forlaget Gyldendal

175 sider, 199,95 kroner

Anmeldt af Simone Sefland Pedersen, Ph.d-studerende ved Institut for Kultur og Samfund, Århus Universitet

Alarmklokkerne ringer i Vincent F. Hendricks' og Mads Vestergaards nye bog Fake News – når virkeligheden taber. Det er forfatterne, der ringer med dem i en knaldrød bog med en dystopisk undertitel. Efter 167 sider står det stadig ikke helt klart for denne læser, hvem de ringer for at advare. Eller hvordan den bog skal læses.

Efter et par år hvor ingen kritiske, politiske dagskommentarer, analyser eller epokale diagnoser har manglet begreber som alternative fakta, post-sandhed, post-fakta eller fake news, er der kommet en lind strøm af litteratur, der forsøger at forklare fænomenerne: post-sandhedspolitik er resultatet af langvarige alliancer mellem politikere, lobbyister og store firmaer, hvor organiseret misinformation har været middel til at opnå politiske mål (Rabin-Havt og Media Matters, 2016); nye informationsteknologier og sociale medier understøtter polarisering og manipulering af folks holdninger frem for neutral oplysning (d'Ancona, 2017); løgn er almindeligt – imidlertid fordrejer politikere sandheden mere end de nogensinde har gjort, mens flere og flere er villige til at tro dem (Davis, 2017); sensationer er ofte mere ophidsende end sandheden og får derfor mere opmærksomhed på nettet, hvilket påvirker medier, der nu baserer deres forretningsmodeller på digitale interaktioner (Ball, 2017) – lidt groft skitseret. Bøgernes forfattere er ofte journalister eller samfundsdebattører, som gennem diverse caseanalyser forsøger at illustrere deres hypoteser og levere et bud på, hvordan mediebrugere og journalister skal navigere i offentlige sfærer, hvor ikke al information er verificeret af en fagligt kvalificeret redaktion.

Hendricks' og Vestergaards bog er et nyt bidrag på dansk og den følger næsten ovenstående opskrift. De beskriver bogen som: "[...] et forsøg på at forstå, og give et bud til omverdenen på, hvordan opmærksomhedshøst i et informationsrigt marked, både analogt og digitalt, kan give anledning til misinformation, politiske bobler, populisme og i sidste instans det postfaktuelle fænomen." (s. 9) Og selve "Oplysningsprojektet" er

kommet i vanskeligheder som følge af den uendelige, tilgængelige mængde information, proklamerer forfatterne. Om der refereres til idealer fra Oplysningstiden som historisk epoke, Diderots og d'Alemberts Encyklopædi fra 1751, en mere nutidig version eller noget helt fjerde er uvist, men det skyldes altså informationstidsalderen, som heller ikke afgrænses eller defineres historisk, geografisk eller på en anden måde kontekstualiseres. Forfatternes afsenderposition er heller ikke tydelig; skriver de populærvidenskabelig formidling med afsæt i deres forskning eller er det en debatbog? På bagsiden af bogen står der dog, at den er et ”bud på en sammenhængende analyse af en udvikling hen mod et postfaktuelt demokrati, [...]”. Derfor har jeg besluttet at læse bogen som en analyse af en historisk udvikling, der skal munde ud i en form for samtidsdiagnose.

Begrebet ”opmærksomhedsøkonomi” er centralt for forfatternes projekt. Ifølge dem bør opmærksomhed i 2018 betragtes som en ressource; alle har kun en begrænset mængde at bruge på tilegnelsen af den ubegrænsede mængde tilgængelig information eller viden, hvorfor udvælgelse og prioritering bliver centrale mekanismer for den enkelte – for hvis information er gratis, er prisen vores opmærksomhed, skriver forfatterne. Den samme logik gør sig ifølge Hendricks og Vestergaard gældende for medierne, hvor underholdning er blevet en herskende ideologi og sensationer trumfer lødig, langsom, nuanceret oplysning.

Informationskvalitetsskalaen

Forfatterne har naturligvis ret i, at ny teknologi og nye informationsplatforme udfordrer og forandrer medielogikker. Massemediernes formidlingsmonopol og gatekeeperrettigheder er en saga blot, online søgemaskiner hierarkiserer ikke søgeresultater efter videnskabelig redelighed eller sandhedsgrader og enhver mediebruger er nu en mulig medproducent, som forfatterne noterer sig. Forfatterne frygter, at konsekvensen for den øgede adgang til rå information ender i et ragnarok, hvor al viden kan betragtes som lige valid. For at vise hvor mange videnstyper, folk skal navigere i, begår de en ”Informationskvalitetsskala”, en sammenskrivning af forskellige videnstyper, og den går sådan her: *Sande udsagn-Forvanskede udsagn-Udokumenterede udsagn-Falske udsagn-Løgne-Bullshit-Fake news*. Sande udsagn er de bedste, fake news er de værste. Punktum. Og her kommer snapsen: Den graduerede informationskvalitet er ifølge forfatterne problematisk, fordi det bliver sværere at skelne valid og invalid viden, sværere at være kildekritisk – og en svækket kildekritisk bevidsthed er også en svækket demokratisk bevidsthed. For at kunne være et velfungerende demokrati, må demokratiets borgere være oplyste, så de kan holde magthaverne ansvarlige, når de spinner, bullshitter, erobrer opmærksomheden (eller skubber den væk) og lyver. Det kræver gennemsigtighed som igen, ifølge forfatterne, kræver fælles fakta. Ellers ender man i det, bogen egentlig advarer imod, nemlig et postfaktuelt demokrati: ”Et demokrati er i en postfaktuel tilstand, når politisk opportune, men faktisk misvisende narrativer erstatter kendsgerninger som grundlag for politisk debat, meningsdannelse og lovgivning.” (s. 19) Men hvad

er de fælles fakta og kendsgerninger, de skriver så meget om? Hvad skal der til, for at noget eleveres fra information til fakta? Hvad er deres ideal for vidensvalidering og hvem skal stå for den? Jeg læser en hed drøm om et idealtypisk, deliberativt demokrati, men jeg kan ikke se, hvad der ideelt skal delibereres på baggrund af.

Forfatterne forlader os med et afsluttende kapitel, som handler om dette postfaktuelle demokrati. Om, hvorfor vi ikke befinder os i det endnu, men hvorfor vi er godt på vej dertil, trods det at de på side 150 slår fast, at "det postfaktuelle demokrati", ligesom det faktuelle ditto, er en idealtipe. Da bogen slutter, har jeg endnu flere uafklarede spørgsmål. Hvem er dette "vi", de skriver til og om – mediebrugerne, danskerne, amerikanerne, enhver mulig læser af bogen eller skifter det fra case til case? Hvordan skal dette "vi" kæmpe imod eller navigere i det postfaktuelle? Og kommer det overhovedet? Skal jeg bare gøres opmærksom på et postulat om en udvikling? Alarmklokkerne ringer videre, og det ved jeg ikke helt, hvad jeg skal stille op med.

Cherry picking

Fake News er en mosaik af cases, videnskabelige undersøgelser, modeller, parafraaser og postulater. Det er ikke i sig selv diskvalificerende, og måske ville det endda være stimulerende, hvis det ikke var så ufatteligt forvirrende – materialevalget er sin egen historie. Der trækkes på videnskabelige undersøgelser fra filosofi, psykologi, politologi og sociologi fordelt på perioden fra ca. 1890 til ca. i går. De mange cases spænder over vidt forskellige historiske, politiske, sociale, kulturelle, økonomiske og geografiske kontekster. Intet sted fandt jeg samlende refleksioner over materialevalget eller fik afklaret hvad udvælgelseskriterierne for den anvendte litteratur er, ud over at den bruges til at bakke forfatterens egne teser op – i øvrigt i en bog, hvor informationsrelateret *cherry picking* beskrives som én af de store samtidige syndere. Der er heller ikke så meget af materialet, der analyseres med kontekstuelle hensyn. Forfatterne bemærker godt nok at politik, offentlig debat, mekanismer for demokratisk kontrol og vidensvalidering ikke er ens i Danmark og USA (bl.a. s. 78 og 161). Det hjælper imidlertid ikke meget, når de analyserer Breitbart umiddelbart efter at have behandlet Den Korte Avis og etablerer formandsopgøret i Venstre i 2016 som medieskabt politisk virkelighed få sætninger inden de udlægger hvordan Donald Trump såede mistanke til Barack Obamas statsborgerskab over Twitter. Det er svært at få et overblik over hvilke diskussioner, bogen intervenserer i – måske bare en del af dem, der har fået mest opmærksomhed?

Ud af ængsteligheden

Fake News er en ængstelig bog. Den er så bange og dystopisk, at den i sin opremsning af problemer aldrig kommer til en analyse af, hvorvidt fænomenet også rummer progressive potentialer. Den er så ængstelig, at den fuldstændig overser alt det, der gør dis-

kussionen om postfaktualitet og postfaktuelle offentligheder interessant. Læs med her: ”Det [postfaktuelle demokrati, red.] er en tilgang, der nedskriver fakta til politiske instrumenter i debatten, frem for at fakta bliver grundlag for den. Hvis selv verificerede kendsgerninger, som er opnået med pålidelige metoder, bliver politiseret og reduceret til partsindlæg, mister den politiske debat sit fikspunkt i den faktuelle virkelighed. I ekstreme tilfælde bliver selv et spørgsmål om, hvorvidt solen skinner eller ej, til et politisk spørgsmål, hvis svar afhænger af ens politiske tilhørsforhold. I dét eventyrland er alt relativt.” (s. 147).

For det første er det stadig ikke klart hvilket faktabegreb forfatterne opererer med. Betyder ”fakta” i denne bog viden, der er fremsat af videnskabsmænd på baggrund af forskning eller betyder det de udsagn, som kan underkastes en formallogisk analyse og konstateres ”sande” eller noget helt tredje? Fakta er tilstræbelsesværdige, kan jeg forstå, og det øverste trin på Informationskvalitetsskalaen er *Sande udsagn*, så de to kategorier må svare til hinanden. Sidstnævnte beskrives som ”verificerede kendsgerninger” på side 100, men det er stadig ikke tydeligt, hvem der skal verificere.

For det andet kan det for den historisk inklinerede virke vældig ignorant at indikere, at (det, der til en given tid er blevet betragtet som) fakta ikke altid er blevet brugt som politiske instrumenter!

Hvem i alverden kan påstå, at ”verificerede kendsgerninger, som er opnået med pålidelige metoder” nogensinde har været hævet over diskurser, fordrejninger og spin, fordi politiske aktører har betragtet dem som hellige? Man kan blot tænke på diskussioner om rygning, global opvarmning og vacciner for at minde sig selv om, at de fleste politiske diskussioner ikke udgår fra hensynet til idealet om objektiv, neutral videnskabelighed.

For det tredje, og her kommer jeg til ængsteligheden, undrer jeg mig over, hvad forfatterne egentlig mener, når de advarer mod relativeringen af ”fakta” og ”den faktuelle virkelighed”. For naturligvis er det upraktisk, hvis alle igen skal til at diskutere måleenheder og fortolke de fælles standarder, som strukturerer deres hverdag. Og det bliver vel konsekvensen af det postfaktuelle, når man som forfatterne begynder sin analyse af fænomenet med falske nyheder; med løgn, intentionelle manipulationer og udnyttelse af bruddet med massemediemonopolet til det værst tænkelige. Gudskelov har forfatterne endnu ikke overbevist mig om, at de dynamikker, der er indlejret i det, der kaldes ”det postfaktuelle” ikke kan forstås på en helt anden måde, for deres epokale påstand og tilhørende dystopivarsel bakkes stort set kun op af cases fra institutionaliserede politiske og videnskabelige kontekster. Men er der ikke også noget andet på spil her, hvis man betragter andre typer cases? Måske er det ligefrem udviklende og progressivt, hvis man med ”fakta” også kan mene sociale konventioner, kendsgerninger og strukturerende ideologier. Hvis man opholder sig lidt ved udviklingen af nichemedier, digitale og sociale medier og den indflydelse og brug, de fået, kan man måske endda forstå det som en udvidelse af offentligheden. For ganske rigtigt er de den ideelle platform for spredning af falsk information, men de kan også være interessante instrumenter i udvidelsen af offentlige debatter. For hvordan ser de debatter ud, når det uendelige mellemlederlag af

redaktører er væk og det er algoritmerne, der sorterer (det har sine egne afsindige problematikker, men de hører en anden diskussion til)?

I 1990 skrev Nancy Fraser et brillant essay om deloffentligheder, et opgør med det habermasianske ideal om en samlet, borgerlig offentlighed til fordel for *subaltern counterpublics*. Begreberne dækker over parallelle, diskursive arenaer, hvor befolkningsgrupper, der ikke normalt får adgang til offentlighedens kanaler, kan udvikle og udbrede moddiskurser igennem hvilke, de kan artikulere deres egne erfaringsrum og fortolkninger af interesser og af de bestående samfundsforhold. Black Lives Matter og den globale Refugees Welcome er internationale eksempler på netop det; befolkningsgrupper med alternative erfaringer og fortolkninger af det bestående, som etablerede fælles modnarrativer gennem digitale platforme, inden de gik på gaden for at skabe forandringer. Senest har hashtagget #metoo skabt røre i adskillige andedamme, ikke mindst den danske, og affødt ikke blot nye diskurser om og forståelser af kønnede strukturer, men også konkrete politiske forandringer i fagforbund og på arbejdspladser. Og det var altså de sorte, de flygtende, kvinderne – dem, hvis stemmer og kritikker ikke nødvendigvis har stået først i spalterne – der tilkæmpede sig en større og stærkere platform i den etablerede offentligheds bevidsthed.

Den nye mediesfære – konglomeratet af massemedier, nichemedier og sociale medier på tryk såvel som digitalt – medfører altså ikke kun misinformation, manipulation, politikere der lyver og befolkninger der tror på dem. Den giver også plads til udfordringer af de bestående diskurser, hidtil uhørte stemmer og ureguleret debat. Alt det overser – eller negligerer – *Fake News*. Den ringer bare med alarmklokkerne, men hvad skal det hjælpe?

Litteratur

Ball, J. (2017): *Post Truth – How Bullshit Conquered The World*. Biteback Publishing.

D’Ancona, M. (2017): *Post-Truth – The New War on Truth and How to Fight Back*.

Ebury Press.

Davis, E. (2017): *Post Truth – Why We Have Reached Peak Bullshit and What We Can Do About It*. London: Little, Brown.

Fraser, N. (1990): Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, årg. 25/26, s. 56-80.

Hendricks, V, F. og Vestergaard, M: *Fake News – når virkeligheden taber*. Gyldendal.

Rabin-Hawt, A. og Media Matters for America (2016): *Lies, Incorporated – The World of Post-Truth Politics*. New York: Anchor Books.